

A MIKROFILMEZÉS SZABVÁNYOSÍTÁSA ELŐÍRÁSOK MIKROFILMEK KÉSZÍTÉSÉRE ÉS CIMLEÍRÁSÁRA

Tóké László

MTA Könyvtára

1. A MIKROFILMEZÉS SZABVÁNYOSÍTÁSÁNAK ÚJ TERÜLETEI

A műszaki és tudományos könyvtárakban a könyvek és más, hagyományos típusú kiadványok mellett jelentős százalékban találhatók reprográfiai eljárással előállított dokumentumok, pl. fényképmások, latok és mikrofilmek. Míg a szabad szemmel olvasható másolatok feldolgozása és használata nem jelent különös problémákat, mert kezelésük megegyezik az eredetivel, a mikrofilmek állományba vétele, nyilvántartása, használata számos nehézséggel és szabványosítási feladattal jár.

A mikrofilmek az utóbbi 10-15 évben váltak gyakran használt dokumentációs munkaeszközzé, a műszaki és tudományos kutatómunka forrásává. Ezzel egyidőben megindult a mikrofilmesítés eljárásainak, készülékeinek és anyagainak nemzetközi szabványosítása /1/, melyről a TMT-ben már több ízben beszámoltunk.* Legújabbban előtérbe került a felvételek elkészítésének, a dokumentumok bibliográfiai előkészítésének és a filmek feldolgozásának a szabványosítása. Elsősorban a könyvtári és dokumentációs intézeti mikrofilmek többségét kitevő 35 mm-es mikrofilmekre, azok közül is a teljes bibliográfiai egységet alkotó könyvekre, kéziratokra, általában a tartós megőrzésre kerülő könyvtári, kéziratári, levéltári dokumentumokra vonatkozóan készültek eddig különféle mikrofilmesítési szabályzatok, előírások.

* LAZÁR Györgyné - TÓKÉ László: Az ISO nemzetközi szabványajánlása a reprográfia tárgykörében. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 11.évf. 6.sz. 1964. p.435-446.

LAZÁR Györgyné - TÓKÉ László: Az ISO/TC 46/SC 1 "Dokumentációs reprodukció" budapesti ülése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 12.évf. 1.sz. 1965. p.24-27.

A mikrofilmek feliratozásának, a képelhelyezésnek, a kicsinyítési aránynak az előírásai az egyes országok nemzeti szabvényaiban, így pl. a magyar MSZ 3498-63.sz. mikrofilmzési szabvényban is röviden szerepelnek /2/. Az utóbbi időben ezeknél részletesebb szabályzatok kidolgozásának szükségessége merült fel. Ezért vette fel programjába az ISO TC 46/SC 1 dokumentációs reprodukcióval foglalkozó albizottsága 1966. évi párizsi ülésén a bibliográfiai és katalógizálási adatok feltüntetésének a tárgyalását /3/.

A könyvtári mikrofilmzés legrészletesebb szabályzatait korábban Amerikában készítették /4/. 1966-ban jelent meg az ALA /American Library Association = Amerikai Könyvtáros Egyesület/ kiadásában a könyvtári mikrofilmek készítése szabályainak igen jó összefoglalása /5/.

A műszaki rajzok mikrofilmzésének szabványosítása nemrég indult meg. Az ISO említett szakbizottsága sokszorosított dokumentumai között volt egy német és egy angol tervezet a műszaki rajzok mikrofilmzésének szabványosítására /6-7/.

Mind ezek az új szabványosítási törekvések arra mutatnak, hogy a mikrofilmkészítés minőségi követelményeinek /pl. élesség, tartósság, olvashatóság/ és technikai eszközeinek szabályozása mellett szükséges több gondot fordítani a felvételezéssel járó dokumentum-előkészítő és bibliográfiai munkákra a mikrofilmek szakszerű feldolgozása és használhatósága érdekében. A könyvtárosnak vagy mikrofilmtárosnak és a fényképésznek szorosan együtt kell működniük a tartós megőrzésre szánt s a nemzetközi forgalomba kerülő mikrofilmek előállításában.

A mikrofilmek készítésével és használatával összefügg azok könyvtári, mikrofilmtári feldolgozásának kérdése. A magyar könyvtári címléírasi szabályzatnak a mikrofilmekre vonatkozó része /"fényhátással készített reprodukciók"/ elavult és hiányos /8/. A készülő új szabályzat a mikrofilmek részletesebb leírását tartalmazza.

A mikrofelvételek könyvtári feldolgozása és használata során lényeges a reprográfiai szakkifejezések és magyarázatok tisztázottsága. A mikrofilmzés és dokumentációs fényképezés terminológiája még egy nyelvben sem öltött határozott formát. A kérdés fontosságára való tekintettel az ISO a mikromásolatok és anyagaik szakkifejezéseit tartalmazó, R 260 jelű nemzetközi szabvány-ajánlásán túl egy bővebb, a dokumentációs reprodukció legfontosabb kifejezéseit összefoglaló többnyelvű szótár készítését kezdte el. E cikk keretében nincs hely a terminológia szabványosításának részletes ismertetésére, ezért - a 3. pontban - csak néhány szakkifejezés meghatározását közöljük.

A következőkben elsősorban a 35 mm széles mikrofilmek készítésének és címléírásának előírásait foglaljuk össze, figyelembe véve a már meglévő szabványokat és tervezeteket, s a szakirodalmi közleményeket. Felhasználtuk a hazai tapasztalatokat, pl. az Akadémiai Könyvtár mikrofilm címléírasi szabályzatát, s a pótlások és film-

csikok készítésének hazai módszerét /9/. A mikrofilmek raktározásával és tárolóeszközeivel ebben a közleményben nem foglalkozhatunk, ezzel szemben hangsúlyozni kívánjuk a mikrofilmek feliratozásának fontosságát. Ez a - sok hazai mikrofilmlaboratórium által elhanyagolt - művelet képezi alapját a mikrofilmek szakszerű nyilvántartásának és használatának. E tájékoztatással a tudományos és műszaki könyvtárakat kívánjuk addig is segíteni, amíg az előrehaladott nemzetközi szabványosítás vagy kötelező érvényű országos szabványok után egyértelmű alapot és szakszerű eligazítást nem kaphatnak.

2. MIKROFILMEK KÉSZÍTÉSE ÉS FELIRATAI

2.1 A dokumentumok előkészítése fényképezésre

2.1.1 Sorrend, állapot

A fényképezésre kerülő anyag sorrendjét megállapítjuk, szükség esetén rendezzük a dokumentumokat. Átvizsgáljuk azokat teljesség és rongáltság szempontjából. A hiányzó részekről és egyéb hiányosságokról pl. rongált, szakadt lapokról célszerű jegyzéket készíteni. Nyomatványok esetében a hiányzó részeket fényképezés előtt máshonnan lehet pótolni. Ha a lapok hibás sorrendben vannak bekötve, a kötetet vagy újra kell kötni, vagy tájékoztató feliratokkal kell utbaigazítani a fényképezést a helyes sorrend kialakítására. A nagyon szoros kötések, melyeket nem lehet teljesen szétnyitni a szöveg beárnyékolódása nélkül, célszerű fényképezés előtt szétbontani.

2.1.2 Lapssámozás

Kéziratok, számozatlan dokumentumok esetében a lapokat sorsszámmal látjuk el. A számozott üres lapokat is mikrofilmre kell venni, kivéve, ha nagyon sok üres lap követi egymást. Ez esetben "üres lapok" felirat után a filmen feltüntetjük a kihagyott üres lapok számait.

2.1.3 Filmtekerések kialakítása

A több mint egy raktári filmtekerésre /30 méter/ terjedő anyagot szisztematikusan és bibliográfiailag elfogadhatóan részekre kell bontani. Sorozatokat, periódikákat úgy kell felosztani, hogy egy orsóra egy vagy több egész kötet vagy évfolyam kerüljön.

2.2 A képek elhelyezése a mikrofilmen

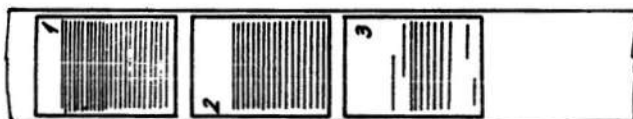
2.2.1 A képek sorrendje

A felvételek egymásutánja a filmen pontosan feleljen meg az eredeti dokumentumok, lapszámok sorrendjének. Egy művön belül a felvételek beállítását - az álló vagy fekvő helyzetet - megváltoztatni nem szabad. Többkötetes művek kötetei, folyóiratok számai, rajsgyűjtemények darabjai az eredeti számozás szerint következzenek a filmen. Tartalomjegyzékeket és mutatókat kivételesen a film elején és végén is filmre lehet venni.

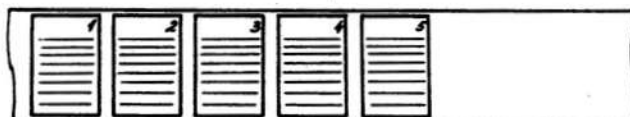
2.22 A szöveg elhelyezésének módosatai

16 mm és 35 mm széles mikrofilmen a dokumentumok egysoros, ún. "simplex" képelhelyezésére négy változat lehetséges:

- IA Egy oldal egész méretű képen
- IB Egy oldal félméretű képen
- IIA Két oldal félméretű képen
- IIB Két oldal egész méretű képen /1.sz. ábra/

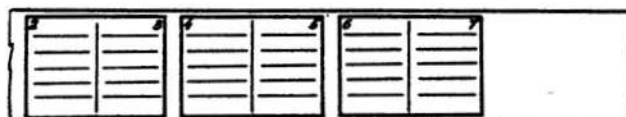
IA

IB

IIA

IIB

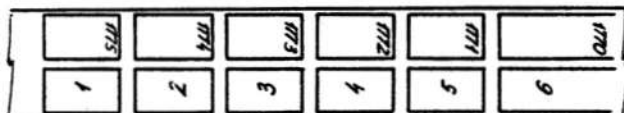
SIMPLEX KÉPELHELYEZÉS

1. ábra

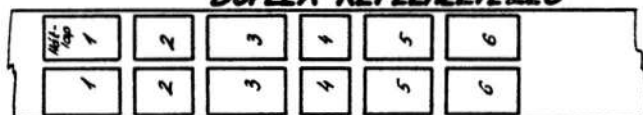
"Duo" képelhelyezés esetén egy munkamenetben csak a film egyik felét töltjük be felvételekkel, majd a film megfordítása után a filmtekercs másik felére fényképezünk /2.sz. ábra/.

"Duplex" módszerrel - különleges felvevőgép birtokában - az egylapos dokumentumok első és hátsó lapját egyszerre, egy munkamenetben fényképezhetjük le /3.sz. ábra/.

DUO KÉPELHELYEZÉS

DUPLEX KÉPELHELYEZÉS

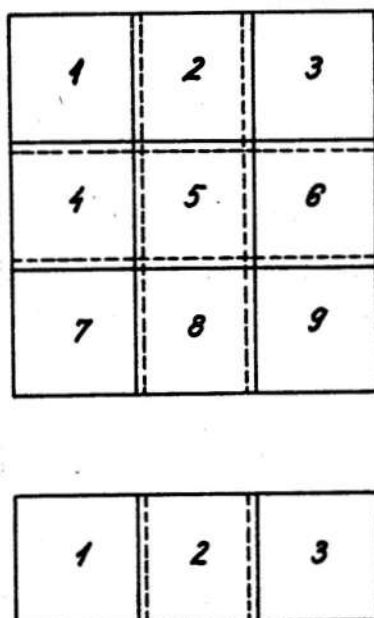
2-3. ábra

2.23 Nagy formátumu dokumentumok fényképezése

Ha az előírt kicsinyítéssel az eredeti dokumentum nem fényképezhető le egy felvételben, vagy más okok miatt az előírt kicsinyítés nem megfelelő, a dokumentumot több felvételben, a 4.sz. ábrán látható sorrendben, részletekben vesszük mikrofilmre. Célszerű a felvételsorozatot megelőzően az eredetinek azt a részét lefényképezni, amelyen a cím és az azonosító adatok szerepelnek. A felvétel "metszései" vonalán 1-2 cm széles sávban a képek átfedését kell biztosítani.

2.24 Kicsinyítési arány

A mikrofilmfelvételek nagyításának és új készülékek tervezésének egyszerűsítése érdekében újabban a kicsinyítési arány szabványosítására törekednek. A nemzetközi mikrofilmezési előírások az átlagos méretű dokumentumok fényképezésére 1:14 és 1:20 kicsinyítést írnak elő. Hírlapokra és műszaki rajzokra ezek az arányok általában nem vonatkoznak.

4.ábra

Nagy formátumu dokumentumok fényképezése részletekben

2.3 Tájékoztató feliratok a filmen

2.31 A film elejének jelölése

A vezetékszalag utáni első felvétel a film elejét jelző szó - pl. "start" - vagy szimbólum lehet. A film elejét jelölheti a raktári jelzet is. Minden filmtekercs elején ill. minden mű előtt szükséges feltüntetni a raktári jelzetet fényképezés vagy a kidolgozott filmre utólagos írás útján. Ez utóbbi esetben egy keretet fényképezhetünk le, melybe a tulajdonos utólag írja az adatokat. Célszerű a filmcsikokra vagy azok védőtasakjára is felírni a jelzetet.

2.32 A mikrofilm impresszuma

A film raktári jelzetét követően a mikrofilm legelső felvétele vagy felvételei a film keletkezését jellemző adatokat tartalmazzák. Ezek a következő elemekből állnak:

Legalább 30 cm vezetőszalag	Raktári jelet v. start	A fényképező intézet adatai	A mű azonosító tablója	Műszaki adatok	A mű bibliografiái adatai	A sorozat első felvétele
--------------------------------	---------------------------	--------------------------------	---------------------------	-------------------	------------------------------	-----------------------------

XXXXXX XXXXXX XXXXXX	XXXXXX A sorozat utolsó felvétele	A mű azonosító tablója	VEGE	Legalább 30 cm vezetőszalag
----------------------------	---	------------------------------	------	--------------------------------

5. ábra

A tájékoztató feliratok sorrendje a filmen

a/ A mikrofilmet előállító intézmény megnevezése, székhelye. Ha a negatív film tartós megőrzésre nem az előállító intézménynél lesz elhelyezve, ezt e helyen szokás feltüntetni. Pl. "készítette /az intézmény/ a ... /letéti hely/ számára".

b/ A film készítésének éve.

c/ A fényképész neve vagy a felvevőgép jele.

d/ A reprodukálás jogával kapcsolatos megjegyzések, megkötöttségek /Copyright/.

e/ Igazolások a mikrofilm hitelességére.

2.33 A mikrofilm azonosítási adatai

Rendeltetésük, hogy a használó tájékozódhasson a kézbevert mikrofilm azonosságáról anélkül, hogy azt olvasógépbe kellene tennie. Ezek a feliratok a filmen legalább 2 mm nagyságúnak legyenek, ezért célszerű azokat kézzel, nyomtatott betűkkel, vagy címző készülékkel előállítani. A sorok párhuzamosan fussanak a film szélével. A gyors azonosításhoz leginkább szükséges adatok: a mű szerzője, címe, jelzete; a kötetek vagy dokumentumok száma; a keletkezés helye, éve.

2.34 Műszaki adatok

A műszaki adatokat tartalmazó tájékoztató kocka a feloldóképesség és kicsinyítési arány bizonyítására való és elsősorban nagyításhoz jelent segítséget a fényképésznek. Mikrofelvételi élességvizsgálati jeleket és centiméter-skálát szokás itt lefényképezni. Meg kell

jegyezni, hogy centiméter-skála lefényképezésének vagy a kicsinyítési arány jelölésének itt csak akkor van értelme, ha a kicsinyítés az eredeti dokumentum fényképezéséhez már nem változik meg. Egyébként a méreteket, a kicsinyítést a filmen az eredeti dokumentumra helyezett vonalzóval lehet feltüntetni. A kicsinyítési arány feltüntetése elsősorban régi nyomtatványok, kéziratok és műszaki rajzok esetében indokolt, amikor is szükség lehet a film pontos méretarányu nagyítására.

2.35 Bibliográfiai adatok

A 2.33 alatti tájékoztató kocka adatai a mű feldolgozásához és tudományos használatához nem elegendők. További, részletes információkat egy következő, bibliográfiai adatokat tartalmazó felvétel nyújthat. Ennek nem szükséges szabad szemmel is olvashatónak lenni. A felvétel az eredeti dokumentum részletes, szabvány szerint készített címleírását tartalmazza. E célra fel lehet használni korábban feldolgozott művek katalóguslapját is, kiegészítve egyes adatokkal. Kéziratok és ritkaságok őrzőhelyét is szükséges itt feltüntetni.

A mű részletes leírásában mindenképp előtte a következő adatokat kell megadni: szerző; cím; kiadó; a kiadás éve; a kötetek száma, a lapok vagy füzetek száma; a kiadás száma; az eredeti mű őrzőhelye és jelzete; bibliográfiai hivatkozás /ha a mikrofilmre vett mű leíró bibliográfiában szerepel, annak rövidített megnevezése, tételszáma/; a negatív film őrzőhelye; mikrofilm-kiadvány esetében a kiadó.

2.36 Jegyzékek, mutatók

Levéltári iratok, műszaki rajzok, képgyűjtemények stb. fényképezése esetén célszerű a mű előtt a dokumentumokat sorrendben tartalmazó jegyzéket is mikrofilmre venni. Ugyanitt fényképezhető le a gyűjteményből kimaradt, elveszett, rongált vagy olvashatatlanul vált dokumentumok jegyzéke is. A lefényképezetlen, de beszámozott üres lapok számát vagy itt a film elején, vagy az üres lapok helyett közöljük.

2.37 Osztólapok

Hírlapok vagy nagyobb tömegű összefüggő dokumentumgyűjtemények, sorozatok mikrofilmzése alkalmával a filmen folyamatosan jelentkező felvételsorozatot meg kell osztani. A szakaszokat tájékoztató táblákkal és egy-egy üresen hagyott felvétellel választhatjuk el egymástól. Ez a tagolás az olvasó tájékozódását, egyes filmszakaszok gyors megtalálását olvasás vagy nagyítás alkalmával elősegíti.

2.38 Szimbólikus tájékoztató jelek

A szöveg fényképezésének folyamatosságát megszakíthatják vagy a szöveg felvételét kiegészíthetik olyan - utjelző táblákra emlékeztető - jelek, melyek szimbólikusan ábrázolják az eredeti dokumentumban tapasztalt rendellenességet, pl. az eredeti nehezen olvasható; átűt a tulsó oldal szövege; az eredeti színes; az eredeti hiányos; az eredeti számozása helytelen stb.

A tájékoztató jelek elhelyezésének két megoldása szokásos: a/ a jeleket papírcsik szélére írják s az eredetire helyezve, a képmező szélén veszik filmre; b/ a figyelmeztető jelet önálló felvételen, a vonatkozó kép előtt vagy után fényképezik le. Ilyen jeleket eddig főleg hírlapfényképezéshez használtak /10/. Hatásuk kevésbé zavaró, mint a szöveget tartalmazó tájékoztató tábláké, azonkívül nemzetközileg is érthetőek. Az ISO tervbe vette a mikrofilmezésnél használandó egységes nemzetközi jelek kidolgozását.

2.39 Feliratok a film végén

A művek végét "vége" szóval jelöljük. Célszerű a véget jelző tábla mellett a befejezett mű azonosító adatait tartalmazó táblát is kitenni.

Ha a film kifogy a gépből mielőtt a mű befejeződött, "folytatása következik" feliratu táblát teszünk ki. A következő filmtekercsen ebben az esetben a folytatott mű adatait tartalmazó tábla után "folytatás" felirat szerepeljen.

2.4 Mikrofilmtekercsek összeállítására vonatkozó szabályok

2.41 Vezetőszalag

Minden filmtekercs elején és végén legalább 30-30 cm hosszú vezetőszalag legyen. Ezeket vagy mikrofilmezéskor hagyjuk üresen, vagy utólag ragasztjuk a filmtekercsekhez. A negatív filmtekercseket, minthogy azok rendszerint folyamatos másológépen kerülnek másolásra, ajánlatos ennél hosszabb vezetőszalaggal ellátni.

2.42 Művek elválasztása

A különböző művek között maradjon üresen 4-6 felvételt kitevő filmszakasz. Többkötetes művek kötetei, folyóiratok évfolyamai között egy-egy üres felvétel legyen.

2.43 Pótlások fényképezése

A fényképezéskor elkövetett felvételezési hibák /pl. elmozdulás, kifelejtett lap, képmászóból kiesuszott dokumentum/ és utólagos filmsérülések pótlása a film ellenőrzése után külön munkamenetben az alábbi szabályok szerint készül el: A "pótlás" feliratu tábla után lefényképezzük a mű azonosító tábláját, majd a pótlásra kerülő részek, végül az azonosító tábla és a "pótlás vége" tábla következnek /6.sz. ábra/. A pótlásokat függelék gyanánt a filmtekerés végére ragasztjuk. A pótlásra a katalóguslapon fel kell hívni a figyelmet.

Pótlás	A mű azonosító adatai	A pótlás száma		A mű azonosító adatai	Pótlás vége
--------	-----------------------	----------------	--	-----------------------	-------------

PÓTLÁS FÉNYKÉPEZÉSE

6. ábra

2.5 Szabályok a mikrofilmcsik készítésére

2.51 A filmcsik beosztása

A mikrofilmcsikok hossza nem haladhatja meg a 234 mm-t. Egy filmcsik rendszerint 5 db egészméretű perforálatlan felvételt vagy 6 db perforált felvételt /illetve kétszer ennyi félméretű felvételt/ tartalmaz. A filmcsik formájában raktározásra kerülő mikrofilmek készítésénél tekintettel kell lenni a filmcsikok későbbi kialakítására. A fényképezés megkezdése előtt szükséges eldönteni, hogy a film tekerésben vagy filmcsik gyanánt kerül-e felhasználásra. Ha a dokumentum 5-6-nál kevesebb egészméretű felvételre terjed, üres felvétellel /felvételekkel/ célszerű a filmcsikot teljes hosszúságra ki egészíteni a megkezdett, de végig nem fényképezett második vagy következő filmcsikokat, pl. ha a dokumentumot tartalmazó felvételek száma perforált filmen 6-9, 11-14 között van.

2.52 Filmcsik feliratozása

Filmcsikokon rendszerint folyóiratoikkat, könyvrészleteket, rövid terjedelmű dokumentumokat tárolunk. Az ilyen - rendszerint nem tartós megőrzésre szánt - anyag esetében mellőzhető a filmtekeréseknél szokásos, több felvételt elfoglaló feliratozás. Szükséges azonban filmcsikok esetében is a bibliográfiai adatokat a legelső felvételen rögzíteni, továbbá feltüntetni a filmcsik raktári jelzetét.

2.53 Pótlások

Pótlás szükségessége esetén a teljes filmesikot újra elkészítjük.

2.6 Műszaki rajzok mikrofilmeszésének szabványosítása

2.61 Szabványosítási törekvések

A műszaki rajz-fényképezés szabványosítása elmaradt a technikai fejlődéstől. Nemzetközi téren nemrég indult meg ez a munka; hazai szabványok, előírások még nincsenek.

A szabványosítási törekvések elsősorban a következőkre irányulnak: az eredeti rajz előállítására; a felvétel méreteire; a kicsinyítési és nagyítási arányra; a dokumentum elhelyezésére a filmen; a tájékoztató feliratokra; a negatívval szemben támasztott minőségi követelményekre. Az eddig készített szabályzatok és tervezetek egy-egy mástól nagyobb eltéréseket mutatnak, mint a könyvtári dokumentumok mikrofilmeszési szabályzatai.

2.62 Az eredeti rajzok előállítása

A nemzetközi "A" szabványméret-sor különösen alkalmas műszaki rajzok 35 mm-es mikrofilmre fényképezésére, mert a rajzok oldalainak aránya mindig $1:\sqrt{2}$, míg a területek aránya fokozatonként 1:2. Ezek a méretek lehetővé teszik az egységes kicsinyítési és nagyítási arányok bevezetését, a legkedvezőbb papírméret megválasztását.

A műszaki rajzok ajánlott mérete:

- A4 /21 x 29,7 cm/
- A3 /29,7 x 42 cm/
- A2 /42 x 59,4 cm/
- A1 /59,4 x 84,1 cm/
- A0 /84,1 x 118,8 cm/

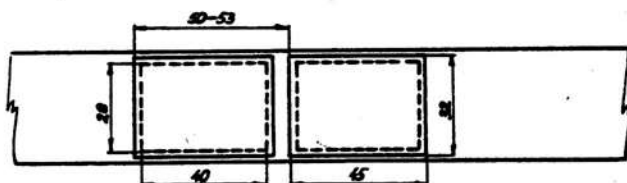
A mikrofilmeszésre szánt rajzokon a felvételezésnél megengedhető tűrés érdekében minden oldalon szegélyt kell üresen hagyni.

Az alábbi minimális szegélyekre van szükség:

A4 méretű rajzokon	15 mm
A3 " "	15 mm
A2 " "	20 mm
A1 " "	20 mm
A0 " "	25 mm

2.63 Filmméreték és képméreték

Műszaki rajzok mikrofilmezésére 35 mm, 70 mm és 105 mm széles filmeket lehet használni. Legelterjedtebb a 35 mm-es perforálatlan film. Az előző két formátum A0 vagy ennél nagyobb méretű rajzokhoz előnyös. 35 mm-es filmen a felvétel mérete 32 x 45 mm; a rajzot ábrázoló kép mérete ezen belül kb. 28 x 40 mm. A felvételenkénti film-továbbítás hossza 50-53 mm /7.es. ábra/. A 70 mm széles filmre fényképezett rajz képmérete 81 x 57 mm.

7. ábra

Műszaki rajz mikrofilmfelvétele

2.64 Kicsinyítési és nagyítási arány

Az angol tervezet műszaki rajzok fényképezéséhez a következő kicsinyítési arányokat írta elő:

1:30; 1:21,2; 1:15; 1:10,6; 1:7,5.

Szabványosított kicsinyítés esetén nagyításkor könnyű a rajzokat azonos vagy kisebb "A" méretben reprodukálni. Az alábbi táblázat szemlélteti a szabványosnak jelölt öt kicsinyítési arány mindegyikéhez a különböző nagyításokkal elérhető reprodukcióméreteket:

Bredeti méret	Kicsinyítési arány	Nagyítási arány	A nagyítás mérete
A0	30	30 21,2 15	A0 A1 A2
A1	21,2	21,2 15 10,6	A1 A2 A3
A2	15	15 10,6 7,5	A2 A3 A4
A3	10,6	10,6 7,5	A3 A4
A4	7,5	7,5	A4

2.65 Nagy formátumu rajzok fényképezése

A 118,9 cm-nél hosszabb vagy 84,1 cm-nél szélesebb rajzokat több felvétellel részletekben vesszük mikrofilmre. A felvételek metszésvonalán kellő átfedést biztosítunk. Az angol tervezet 100 mm-es átfedést ír elő. A több felvételre terjedő rajz minden felvételét sorszámmal kell ellátni, s a rajz azonossági számát is minden felvételen fel kell tüntetni. A tájékoztató feliratok, jelzetek 12 mm magas, fekete alapon fehér betűkből álljanak s a felvétel alsó sarkára kerüljenek úgy, hogy a rajz feliratait ne takarják el.

3. MIKROMÁSOLATOK KÖNYVTÁRI CIMLEÍRÁSA

3.1 Általános kérdések

3.11 A könyvtárosnak különféle eredetű és különböző formájú mikrofelvételeket kell meghatározni és feldolgozni. A mikrofelvételek könyvtári cimleírási szabályai ezért a mikrofilmtekercs-től eltérő formátumu mikrofilmekre /pl. mikrofilmcsikra, mikrofilmlapra/ és az átlátszatlan mikrofelvételekre /pl. mikrokártyákra/ is vonatkoznak. Így ebben a fejezetben nem kizárólag mikrofilmekről, hanem általában mikromásolatokról írunk.*

3.12 A mikromásolat cimleírása két fő részből áll. Az első rész a lefényképezett dokumentum cimleírását tartalmazza, a második részben a mikromásolatra vonatkozó különleges adatok kapnak helyet. A cimleírás két részét formai szempontból - sorkihagyással vagy bekezdéssel - elválasztjuk egymástól.

3.13 A mikromásolat katalóguslapján az adatok sorrendje a következő:

A mikromásolat raktári jelzete.

A lefényképezett dokumentum cimleírása.

A lefényképezett dokumentum őrzőhelye és jelzete.

A mikromásolat fajtájának meghatározása.

* A mikromásolat meghatározása az ISO R 260 ajánlása szerint "optikai készülékkel előállított másolat, amely az eredeti dokumentum méreteit erősen kicsinyíti és csak optikai segédeszközzel olvasható". Az ISO R 260 /Mikromásolatok és anyagaik szakkifejezései/ teljes magyar szövegét ld.: Mikrofilmezés, dokumentációs fényképezés. /Szerk. Babiczky Béla/ Bp. Műszaki K. 1965. 251-252.p.

A mikromásolat előállításával kapcsolatos adatok.

A mikromásolat technikai jellegű adatai.

Megjegyzések.

3.2 Az eredeti dokumentum címleírása

3.21 A lefényképezett dokumentum címleírásánál az eredeti műre vonatkozó címleírási szabályokat kell figyelembe venni.* Ha lehetséges, pl. a könyvtár, intézet saját fotoműhelyében készülő mikrofilmek esetében a címleírást célszerű az eredeti mű kézbevételeével elkészíteni.

3.22 Ha az eredeti dokumentum nincs kéznél, a címleírás forrása a mikromásolat. Ebben az esetben elmarad a mű méreteinek meghatározása.

3.23 Ritkaságok, speciális dokumentumgyűjtemények, műszaki rajzok mikrofilmjének leírásánál a címleírás első részében feltüntetjük a reprodukált mű őrzőhelyét /tulajdonosát/ és raktári jelzetét.

3.24 Ha a mikromásolat nem a teljes művet, hanem annak csak egyes részeit tartalmazza /pl. egyes fejezeteket, képeket, folyóiratcikkeket/, leírásánál az elemző lapra vonatkozó szabályokat alkalmazzuk.**

3.25 Mikromásolat formájában kiadott kéziratok, kép- vagy szöveggyűjtemények feldolgozásánál a mű kiadvány-jellegére a megjegyzés rovatban felhívjuk a figyelmet /"mikrokiadvány", "megjelent mikrofilmen"/.

3.3 A mikromásolat különleges adatai

3.31 A címleírás második részében legelőször a mikromásolat fajtáját határozzuk meg rövidített formában:

mikrofilmtekercs /mfilm/,
mikrofilmcsik /mfilmcsik/,
mikrofilmlap /mfilmlap/,
mikrokártya /mkártya/,
diapozitív.

* Könyvtári címleírási szabályok. MSz 3424-60.

** Id. az idézett szabvány 149. pontját.

3.32 Indokolt esetben - pl. mikrofilmen, mikrokártyán kiadott művek leírásánál - az impresszumra vonatkozó címleírási szabályok alkalmazásával meghatározzuk a mikromásolat megjelenési körülményeit: a keletkezés helyét, idejét és a kiadót. A mikromásolat impresszumában a mikromásolatot megjelentető intézmény a kiadót, a fotolaboratórium a nyomdát jelenti. Célszerű a mikromásolat keletkezésének évét minden esetben megadni.

3.33 A mikromásolat méreteit tekintve a következő adatokat adjuk meg mm-ben:

A mikrofilmtekerces vagy mikrofilmcsik szélességét, ha az 35 mm-től eltérő /pl. 16 mm vagy 70 mm/;

Mikrofilmlapok, mikrokártyák, dia pozitívek szélességét és hosszúságát /pl. mikrofilmlap 75 x 125 mm/.

3.34 Meghatározzuk, hogy a mikrofilm negatív vagy pozitív. Ha a mikrofelvétel színes, erre felhívjuk a figyelmet.

3.35 Mikrofilmtekercesek és mikrofilmcsikok esetében meghatározzuk, hogy perforált vagy perforálatlan-e a film.

3.36 Olyan filmmásolatok feldolgozásánál, melyek negatívja más gyűjtemény birtokában van, megemlíthetjük a negatív film leltérlőhelyét.

3.37 Meghatározzuk a mikrofilmfelvételek számát, s ha egynél több, a tekercesek számát is. Célszerű a mikrofilmlapok, mikrokártyák és mikrofilmcsikok számát is megadni /pl. 25 felv. 5 filmcsik/.

Ha egy mű több filmtekerésre terjed, a tekercesek számának felsorolásával megadjuk az egy-egy tekerésre kerülő részek /kötetek, lapok/ számát.

3.38 Ha egy műnek egy része eredetiben, más része mikromásolat formájában található meg a könyvtár állományában, az eredeti mű katalóguslapján utalás vagy megjegyzés formájában felhívhatjuk erre a figyelmet.

3.39 Az egyéb technikai adatokat, pl. a film hiányosságát vagy a külön raktározott pótlások jelzetét, a mikrofelvétel címleírásának végén megjegyzés gyanánt tüntetjük fel.

**A MIKROMÁSOLAT TECHNIKAI JELLEMZŐINEK FELTÜNTETÉSE
A LEGGYAKORIBB MIKROFORMÁTUMOK CÍMLETRÁSÁBAN**

	mikrofilm- tekercs	mikrofilm- csik	mikrofilm- lap	mikro- kártya	dia- pozitív
Szélessége /ha 35 mm- től eltérő/	X	X			
szélesség x hosszuság			X	X	X
negatív v. pozitív	X	X	X		
színes	X	X	X		X
perforált vagy per- forálatlan	X	X			
felvételek száma	X	X	X	X	X
mikrolapok v. film- csikok szá- ma		X	X	X	
tekercsek száma	X				
pótlások	X	X			

3.4 Példák

Jelzet

BARISCH, K.

Lochkarten zur Registrierung von Mikrofilmen
in Zeichnungsarchiven. = Reprographie, I. k.
2.sz. 1961. p. 35-38.

Mfilmcsik. Perf. Neg. 1966. 5 felv.

Jelzet

FUSSLER, Herman

Photographic reproduction for libraries.

A study of administrative problems. Chicago,
Univ. Press, 1942. XII, 218 p.

Mfilm. OSzK, 1964. Perf. Poz. 110 felv.

Neg.lh: OSzK Mikrofilmtára, Budapest.

Jelzet

HAZAI György

Armin Vámbéry 1838-1913. A bio-bibliography.
Budapest, 1963. 30 p.

Mfilmlap. Poz. 90 x 120 mm. 1 filmlap, 30 felv.

/Az MTA Könyvtárának mikrokiadványai 3./

3.5 Rövidítések a címleírásokban

felv.	=	felvétel
mfilm.	=	mikrofilmtekercs
mfilmcsik.	=	mikrofilmcsik
mfilmlap.	=	mikrofilmlap
mkártya.	=	mikrokártya
neg.	=	negatív
poz.	=	pozitív
perf.	=	perforált
lh.	=	lelőhely
tek.	=	tekercs

3.6 Szakkifejezések

Diapozitív

Vetítési célra készített, védőüveglapok közé foglalt felvétel.

Eredeti

A reprodukálásra kerülő tárgy.

Mikrofilm

Mikromásolatok sorozatát /kivételesen egy mikrofelvételt/ tartalmazó, átlátszó film alapanyagu, tekercs, csik vagy lap.

Mikrofilmcsik

Mikromásolatok kisebb sorozatát, kivételesen egy mikrofelvételt tartalmazó, síkban tárolható filmszalag.

Mikrofilmlap

Átlátszó, négyszögletes lap, melyre mikrofelvételeket - kivételesen egy mikromásolatot - készítettek.

Mikrofilmtekercs

Mikromásolatok sorozatát tartalmazó tekercsfilm.

Mikrokártya /átlátszatlan mikrolap/

Átlátszatlan, négyszögletes lap, melyre több /kivételesen egy/ mikrofelvétel készült.

Mikromásolat

Optikai készülékkel előállított másolat, amely az eredeti dokumentum méreteit erősen kicsinyíti és csak optikai segédeszközzel olvasható.

Negatív

Az eredetivel ellentétes fedettségi értékű felvétel
/Ami az eredetin világos, az a negatívon sötét és megfordítva/.

Perforálatlan film

Filmtekercs vagy filmcsik lyukasztás nélkül.

Perforált film

Filmtekercs vagy filmcsik egyik vagy mindkét szélén lyukasztással.

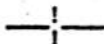
Pozitív

Az eredetivel azonos fedettségi értékű felvétel.

"□"

I R O D A L O M

- /1/ 35 mm and 16 mm microfilms. ISO/TC 46/SC 1. Documentary Reproduction. 238. 1966. p. 6, 4.
- /2/ Mikrofelvételek készítése és tárolása. 35 mm-es mikrofilm. MSZ 3498-63.
- /3/ Draft proposal: Bibliography and catalogue data recording on microfilm. ISO/TC 46/SC 1. 240. 1966. 6 p.
- /4/ SALMON, R.: Specifications for Library of Congress microfilming. Washington, 1964. Library of Congress, 21 p.
- /5/ Microfilm norms. Recommended standards for libraries prepared by the Library Standards for Microfilm Committee... American Library Association. Chicago, 1966. American Library Association. 48 p.
- /6/ Deutscher Vorschlag über Mikrofilmtechnik. Aufnahme technischer Zeichnungen auf Mikrofilm. ISO/TC 46/SC 1. 243. 1966. 8 p.
- /7/ 35 mm microfilming of engineering drawings and associated data. /Angol szabványjavaslat tervezet előzetes szövege/ Kézirat, 1966. 12 p.
- /8/ Könyvtári címléirési szabályok. MSZ 3424-60.
- /9/ TÓKÉS László: Mikromásolatok címléirása az MTA Könyvtárában. Kézirat, 1954. /átdolg. 1966./ 7 p.
- /10/ BARTON, W.: Bibliothek und Mikrofilm. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 11.k. 3.sz. 1964. p.127-147.
- /11/ ZIMMERMANN, E.: Regeln für die alphabetische Titelaufnahme von Mikrofilmen. = Nachrichten für Wissenschaftliche Bibliotheken, 6.k. 2.sz. 1953. p.61-67.
- /12/ MIEZE, K.: Die Mikroverfilmung von technischen Zeichnungen. = Photo-Technik und -Wirtschaft, 1967. 1.sz. p.22-24.

TÓKES, L.: Standardization of microfilms. Specifications of processing microfilms and their title entries

In recent years new trends have been followed in the standardization of microfilming. Previously mainly its technical requirements /dimensions, density, legibility, reduction scale/, the storage of processed microfilms, and the technical devices used for processing were standardized. Lately, however, the library and bibliographic aspects of microfilming came to the forefront as i.g. the preparing of the documents, the captions and the prerequisites to process microfilms. Some of the national standards, thus for example the Hungarian standard on microfilms, MSZ 3498-63, - have already included in brief specifications of title entries on microfilms, the setting of the documents for filming and the frames. But now it has become necessary to elaborate more detailed standards on an international scale. Therefore at its Paris session in 1966, the TC 46/SC 1 Document Reproduction Subcommittee of the ISO /International Standards Organization/ included in its programme to deal with the bibliography and catalogue data recording on microfilm: Independently from the ISO, some noteworthy regulations were already introduced by some libraries and organizations. The present study summarizes the specifications of microfilms and its title entries, by surveying the regulations, standards and projects published in the literature and under consideration of the Hungarian experiences. Mainly 35 mm microfilms are dealt with containing entire books, being used in libraries and documentation, but also the problems and trends standardizing microfilms of technical drawings are outlined. The article can be regarded as a contribution to the standardization of microfilms in scientific and technical libraries.

000

ТЕКЕШ, Л.: Стандартизация микрофильмов. Предписания на изготовление и библиографическое описание микрофильмов

За последнее время обрисовались новые направления стандартизации микрофильмирования. Прежде, работы по стандартизации были направлены главным образом на технические требования (размеры, совпадение, читабельность, кратность уменьшения), на хранение микрофильмов и на технические средства. За последнее время на передний план выдвинулись библиотечные и библиографические аспекты, подготовка документов для микрофильмирования, подписывание микрофильмов, а также стандартизация обработки микрофильмов. Предписания на расположение надписей, самих произведений и изображений (рисунков, чертежей) уже кратко упоминаются в некоторых венгерских стандартах, как напр. MSZ 3498-63, Микрофильмирование. В настоящее время, однако, в международном масштабе выявилась потребность разработки более подробных стандартов. Поэтому подкомиссия по репродукции документов ISO/TC 46/SC 1 /Document reproduction/ на перижском заседании 1966 года приняла в свою программу обсуждение вопросов указания библиографических и каталожных

данных. Независимо от ISO уже появились достойные внимания стандарты для отдельных библиотек и их организаций. В настоящем очерке объединены предписания по подготовке к библиографическому описанию микрофильмов, используя для этого правила цитированные в литературе, стандарты и проекты, а также опыт Венгрии. В первую очередь затронуты 35 мм-ные микрофильмы, служащие для библиотечных и документационных целей, для съемки целых произведений, но упомянуты и проблемы и направления связанные со стандартизацией микрофильмирования чертежей. Очерк, в настоящей его форме, предназначен для рекомендации в деле оказания помощи и объединения усилий научных и технических библиотек по микрофильмированию и обработке микрофильмов.

TÓKÉS, L.: Die Standardisierung von Mikrofilmen. Vorschriften der Herstellung und der Titelaufschrift von Mikrofilmen

In der Normung der Herstellung von Mikrofilmen sind in letzter Zeit neue Richtungen zu beobachten. Früher wurden bei der Standardisierung vor allem die technischen Erfordernisse /Abmessungen, Lesbarkeit, Reduktionsmaßstab usw./, die Speicherung der verfertigten Mikrofilme und die technische Mittel berücksichtigt. Neuerdings tritt auch die bibliothekarische und bibliographische Seite der Herstellung von Mikrofilmen in den Vordergrund, wie z.B. die Beschriftung, die Titelaufschrift. Die Vorschriften der Beschriftung, der Anordnung der Dokumente resp. Einzelbilder auf dem Film waren in den einzelnen nationalen Normen, so z.B. in der ungarischen Mikrofilmnorm MSZ 3498-63 bereits kurz erwähnt. Nun sind aber auch in internationalem Maßstabe ausführlichere Normen erforderlich. Demzufolge hat das Subkomitee für Dokumentenreproduktion der ISO /International Standards Organization/ TC 46/SC 1 anlässlich seiner Pariser Sitzung im Jahre 1966 die Besprechungen der Registrierung von bibliographischen Daten und Katalogangaben auf Mikrofilmen in sein Programm aufgenommen. Von der ISO unabhängig sind bereits beachtungswerte Vorschriften in einzelnen Bibliotheken eingeführt worden. Die Vorschriften der Herstellung und Titelaufschrift von Mikrofilmen werden unter Berücksichtigung der in der einschlägigen Literatur bereits erschienenen Regeln, Normen und Normvorschläge, weiters aufgrund der ungarischen Erfahrungen zusammengefasst. Es wird vorerst die in den Bibliotheken und in der Dokumentation benützte, vollständige Werke enthaltende Herstellung von 35 mm Mikrofilme behandelt, aber auch die Probleme und Richtungen der Normung der Herstellung von Mikrofilmen über technische Zeichnungen behandelt. Diese Ausführungen könnten in der vorliegenden Form als Empfehlung zur Vereinheitlichung der Arbeit von wissenschaftlichen und technischen Bibliotheken auf dem Gebiet der Herstellung von Mikrofilmen dienen.